

BIBLIOGRAFIA

Louis DERROY, Marianne MULON: "Dictionnaire de noms de lieux", París, 1992, Dictionnaires LE ROBERT, 533 ps.- Al tretzè volum de la seua col·lecció: "Les usuels", la famosa editorial (ara) parisenca dels diccionaris LE ROBERT, acaba de publicar, redactada en *francès*, una obra que es vol "vulgaritzadora, sota la forma còmoda d'un diccionari, d'allò que se sap o es creu saber dels més notoris *noms de lloc del món*". Així és com ho declaren, a la introducció, els dos autors: Louis DERROY, doctor en filologia, professor emèrit de la Universitat de Liège, especialista de gramàtica comparada i indologia, i: Marianne MULON, arxivista paleògrafa, conservadora en cap (enguany jubilada) dels Arxius Nacionals de França, on va crear i dirigir el Centre d'Onomàstica. Actualment, és, entre altres encàrrecs, la delegada per tot França en el si del Comitè Internacional de les Ciències Onomàstiques.

Doncs bé: les *quatre mil entrades* d'aquest diccionari poc comú us faran viatjar, en el decurs d'unes 526 pàgines, d'un continent a l'altre, de dalt a baix del nostre planeta, seguint només l'ordre alfabètic dels noms de lloc escollits, des de *Aa* (forma de nombrosos hidrònims del domini germànic: alemany, danès, neerlandès) fins a *Zwyn* (per altre nom: Knokke-le-Zoute, ciutat de Bèlgica). Val a dir que la investigació porta tant sobre els noms de continents, muntanyes, mars, illes i rius com sobre els noms de països i de ciutats. A més, l'anàlisi és la d'uns grans especialistes que no sols escorcollen els orígens i les etimologies a través de la filiació filològica, sinó que ens proporcionen també les denominacions successives "polítiques" del topònim, i les circumstàncies històriques (a vegades literàries, i culturals) que van lligades a cadascuna d'aquelles denominacions. La llengua emprada té el gran mèrit d'esser clara, senzilla, sense cap pedanteria, cosa que ha de permetre, a qualsevol tipus de lector potencial, d'accedir fàcilment a totes les explicacions, fins les més genètico-lingüístiques.

Pel que fa a les formes del domini catalanòfon, són 31 les que han estat triades, des de "Alicante" fins a "Tautavel", entre les quals formes es dona un lloc a "Catalogne", "Baléares" (amb una entrada particular per a "Ibiza"), també: "Andorre", "Val d'Aran", i ben entès el talassònim "Méditerranée", l'hidrònim "Ebre", i els orònims "Canigou" i "Pyrénées". Però, per més que els autors s'hagin justificat que no podien sinó emprar, pel que fa a les entrades, la grafia del nomenclàtor "oficial" *estatal* (cosa simplificadora, per cert, sobre la qual, vista així, hom pot quedar d'acord) i per més, d'altra banda, que s'atribueixin a defectes "tipogràfics" els barbarismes "Pireneos", Cerbero, que potser són només "titlletes" fàcilment perdonables, tanmateix ara m'apar imprescindible, com a sòcia de la Societat d'Onomàstica *Catalana*, i en memòria del nostre tan admirat i malaguanyat *Dr. MOREU*, recordar el que, en el seu propi llibre de "Els noms de lloc" (Mallorca, ed. Moll,

1982), aquest gran savi i amic nostre ens refereix de l'article 7 de les resolucions aprovades al Tercer *Congrés Internacional de Toponímia i Antroponímia*, el juliol de 1949.- Aquest article 7 estipula, entre altres (el cito), que: "els topònims... han de ser consignats sense alteracions de cap mena... principalment en les regions on la llengua és diferent de l'idioma oficialment imposat". I afegeix: "l'argument de la 'tradicció' per a permetre l'adaptació dels topònims... i que era plenament vàlid fa uns vint anys, ja no ho és actualment... la tendència actual és la del respecte total a la forma nacional dels topònims: London, New-York, München... Res de 'Lérida' ni 'Mahon'". (Recordem, per a aquells qui no ho sabrien, que: "nacional" -"Nationes sive Linguae"- no és el sinònim de "estatal").

Cosa estranya, doncs, serà de no trobar, a l'esmentat diccionari, a l'entrada "Méditerranée" (transcrita a l'italià, l'espanyol, el portuguès, l'anglès, l'alemany, el serbo-croat amb dues formes: Mediteran, i Sredozemlje, fins i tot comentades), cap transcripció de forma catalana quan hi ha més de mil quilòmetres de costes catalanes d'aquest mar i que, durant uns cent vuitanta anys, aquest mar fou considerat com a "llac català". No podem, tampoc, deixar d'assenyalar un altre petit "detall" que, de segur, sobresaltarà tot català de "soca-rel": a Rosas, "port de pêche espagnol" (sense cap menció catalana), hom hi podrà pescar que "del llatí ibèric 'r(h)oda' esdevingut 'rosa' en espanyol (sic), l'etimologia popular n'havia fet "(les) roses", enteneu: "les flors"! Vet aquí una gran novetat que, personalment, encara mai no havia sentit, ja que, per a tot autòcton i català, aquest topònim va mentalment i inseparable lligat al monestir de Sant Pere de Rodes, del qual el poble depenia... Bé. Això ni ens priva, doncs, que la lectura d'aquest diccionari quedi, a vegades, fins i tot divertida.

De tota manera, es tracta aquí només de "rufetes" que, en cap cas, no han d'aixecar tempesta en aquell pèlag d'*investigació universal*. Perquè el que sí s'ha de subratllar i retenir és que els autors actuen, en general, amb una gran prudència, emprant més que més, en lloc d'afirmacions contundents i certeses, l'adverbi: 'potser', l'adjectiu: 'problemàtic', i acaben sovint amb el famós: 'non liquet', i oscil.lant amb freqüència entre diverses hipòtesis, però totes ben documentades. En suma: una actitud del tot científica.

Aquest llibre, concebut primer i sobretot com a "*manual escolar*" per fer servir a les classes de geografia de l'ensenyament primari i secundari, s'ha ampliat i enriquit fins a ser adient amb el que s'anomena el "gran públic culte". Car tot plegat, el conjunt, que apila una fabulosa acumulació de coneixences, es presenta com una mena de recorregut i *compendi de la història de les civilitzacions del món*. Val a dir tot l'interès i el plaer que hi trobarà qualsevol lector que s'hi acosti per simple curiositat o pel gust de saber.

Una introducció excel.lent, seguida d'una bibliografia reduïda (adequada, doncs, a aquest gènere de publicació -fins ara molt escassa- sobre toponímia mundial), un quadre explicatiu dels signes gràfics i fonètics especials, i al final: un glossari dels termes específics de lingüística, arrodoneixen amb cura una obra útil que, bo i d'empresa ambiciosa finalment ben assolida, fa mostra de tanta vàlua que la seua sortida a llum es mereixeria d'ésser marcada d'una pedra blanca.

Renada-Laura PORTET

N.B. La senyora Marianne MULON es va responsabilitzar de la toponímia sobre l'espai que pertany territorialment a l'estat francès.

Pel que fa a l'espai "territorial" de l'estat espanyol, així com de tota la resta (exceptuant-ne França), la responsabilitat n'escau al Professor Doctor Louis DERoy.

Salvador Palau Rafecas: *Els molins fariners hidràulics de Catalunya. 690 molins inventariats*, Museu-Arxiu Comarcal de Montblanc - Santa Coloma de Queralt, 1992, 159 pàgs.

Aquesta obra és el fruit d'una vintena d'anys de treball i de recerca. L'inventari abasta vint-i-una comarques i dos-cents setze municipis i uns 1700 quilòmetres de rius, rieres i barrancs. La comarca amb més molins és la Conca de Barberà (95) i després l'Anoia (81). Els pobles i viles que en van tenir més foren Montblanc (21) i Santa Perpètua de Gaià (14). El riu que bat el rècord és el Francolí (96). L'únic molí que encara funciona només amb aigua és el de la Cadena (Riu Corb). Palau indica en cada cas si el molí és abandonat, desaparegut, convertit en habitatge o en ruïnes, si té interès arquitectònic o se'n troben documents. Els molins inventariats se situen entre els rius Segre-Ebre i Cardener-Llobregat, entre l'Ebre i la Franja de Ponent i allò que l'autor anomena zona de Vic. N'hi ha que originàriament són del segle X fins al passat. La majoria duen el nom del propietari o tenen un punt de referència (Molí de Baix) o d'antiguitat (Molí Nou) o presenten algun tret dialectal (Molí dels Àubins) o una paraula en desuetud (Molí de la Fassina). Aquesta és una obra senyalera dins l'inventari de vells oficis o de velles edificacions que van donar molta vida a Catalunya. Cal felicitar l'autor i esperar que, tal com diu al pròleg, gosi acabar l'inventari total de Catalunya.

A.M.

Josep Maria ESTEVE PUNTÍ: *Camp d'en Grassot. Origen i formació d'un barri*, Barcelona 1993, 12 p.- El Camp d'en Grassot és un barri situat a llevant de l'antiga vila de Gràcia, part davall de la Travessera -l'antiga Strada Francigera o Via Francisca- i al voltant de la part alta del Passeig de Sant Joan. Aquesta breu història del barri recull un bon nombre de topònims iniciats pel del lloc on temps ençà s'aixecarien les seves cases (Torturo-la, s.XI, Tortorolla, s.XVIII) i els dels quatre torrents que el travessaven tot aconduint les aigües dels serrats de la Rovira. El nom d'un d'aquests torrents -que, com els altres, varia al llarg del temps- presenta les formes Profundo, Pregon i Fondo -cap d'elles castellanisme. Hi trobem també les antigues masies, els carrers de la primitiva urbanització (segon quart del s.XIX, un raval humil que fou enderrocat en ser obert el Passeig de Sant Joan) i els més moderns (tercer quart del mateix segle), oberts en els terrenys d'en Jeroni Grassot, fins aleshores ocupats per forns d'obra (entre ells, el del Mariné pobre i el del Mariné ric). No hi manca la menció dels establiments religiosos: el Convent dels Caputxins Vells (del qual només resta el record en el nom del Passatge dels Caputxins) i el Convent Nou, l'actual establiment dels Claretians. Ni tampoc la de les indústries que s'hi instal·laren: La Sedeta, El Blau, L'Elizalde, La Gota d'Ambre. Quant a l'antroponímia, resten registrats la dotzena de successius propietaris, a partir del s.XVI, de la finca d'en Grassot.

V.B.

Josep BERTRAN I CUDERS: *Aspectes socio-econòmics del segle XIX i inicis del XX a Cambrils*, Tarragona-Cambrils 1992, 128 pàgs. Hi ha llistes importants de noms i de topònims. Així els carrers segons un padró de 1860; una llista d'oficis de 1817, amb el nombre de cadascun (9 paletes, sis teixidors, etc.); completada per una altra de la darrereria del XIX. També la composició dels ajuntaments amb la llista completa d'ençà de 1825 fins a 1920; i en apèndix diverses llistes de "majors contribuents" del segle XIX i el XX. I encara una altra dels "voluntarios urbanos" de 1835.

Ramon ORTIGA I VIDAL: *Història gràfica de Cambrils*, Cambrils 1991, 194 pàgs. Molt il·lustrada amb fotografies d'època, l'obra recull la història de diverses mines i d'altres edificis singulars de la vila. però sobretot per a l'onomàstica destaquem la llista dels batlles de

Cambrils des de 1254, els quals des de 1836 es diran “alcaldes” i l’enumeració arriba fins al 1987. L’obra inventaria també els jutges d’ençà de 1864 fins avui i els rectors des del 1206 fins ara, comptant-hi els de la nova parròquia de Sant Pere Apòstol, erigida el 1866. Finalment l’obra recull els directius de diverses societats de pescadors i de les juntes directives de les variades societats agrícoles (totes del segle XX), els carrers de Cambrils i la població i els seus cognoms a través dels temps tot basant-se en fogatges i censos dels segles XIV-XVII. Una utilíssima i variada recopilació de notícies onomàstiques que ens ajuden molt a poder aprofundir en l’onomàstica cambrilenca.

A.M.

Joan VALLS I PUEYO, *Els castell i el seu terme. Notícies històriques de Castellbell i el Vilar*, Castellbell i el Vilar 1993, 192 pàgs. L’obra, pouada en arxius públics i privats, dóna molta informació sobre els senyors de Castellbell i ofereix (pàgs. 38, 80, 97, 102, 117 i 144) diverses capbreuacions de masos amb els noms i també sovint els dels propietaris.

A.M.

Grup de Recerques de les Terres de Ponent. Santa Maria de Verdú. Tàrraga, 1991. En aquest llibre, que hem fet entre set persones. En Guiu Sanfeliu hi té l’article: COGNOMS DELS HABITANTS DE LA VILA DE VERDÚ, pp. 105-138.

Ha tingut per fonts d’informació, com escriu ell mateix, el llibre sacramental de Verdú (1394) i altres; el fogatge de 1553; “Llibre de les Stimes” de Verdú; algun capbreu i els censos moderns. Cal notar que Verdú és un dels pocs pobles de Catalunya que té llibres d’inscripció de baptisme des de finals del segle XIV. És una història onomàstica de la vila, feta no solament amb les llistes de noms, sinó també amb els oportuns comentaris, transcripcions i fotografies d’originals.

El tema principal és l’antroponímia de la vila, ordenada per cognoms, però se’n pot aprofitar altra onomàstica. És un estudi útil dins un àmbit regional. Permeteu-me una mica d’humor: hi havia un rector que es deia Prim i un vicari o beneficiat, anomenat Delgado.

Estudis Castellnouencs. *Reculls històrics de Castellnou de Seana*. En aquest llibre hi hem col·laborat en Josep M.ª Llobet, Antoni Bach, Ramon Miró, Jaume Torres, Jordi Carrera, Esteve Mestre i Miquel Galitó, i és editat per “Pagès, editors”. Lleida, 1993. Interessa l’article de Miquel Galitó i Pubill, “*Onomàstica de Castellnou de Seana. Prenoms, cognoms i renoms (1828-1910)*”. Ha utilitzat els fons documentals de l’Ajuntament. L’autor coneix els treballs d’Enric Moreu-Rey i algunes publicacions de la nostra societat. L’autor, que és fill del poble, es plany de la influència castellana durant molts anys; crec que es refereix a alguns prenomes i alguns renoms.

Pere NOGUERA DE PRATS: *Gent d’Arenys*, Arenys de Mar, 1992, vol. I, és un recull de retrats populars -uns seixanta-, la meitat dels quals són anomenats també pel renom: El Dimoni Gros, En Tau-Tau, en Sereno, en Feliu de la Benzina, El Vellano, en Patata, en Pixabuioles, la Mala Dona, els de Ca L’Ànima, en Cap-a-vós, el Pinyonero, el Garrotejat, en Garrepa, en Manau, etc. L’autor publicà al nostre butlletí (abril de 1990) uns mil dos-cents malnoms d’Arenys de Mar, on va néixer el 1907.

A.M.

El volum setè de les *Monografies del Montseny* (1992) recull l’estudi *Els pous de neu i de glaç del Montseny*, que subtitula “Inventari per a una preservació” (pàgs. 61-97). L’autor, Joan López i Cortijo, n’ha recollits setanta-set, entre pous de neu, pous de glaç i pous o congestes, més matussers i gairebé sense parets de contenció. N’hi ha que duen el nom del bosc, del coll, del pla, etc., on són situats. Cal destacar-ne els dos pous d’Avencó i el

Fornot d'Avencó, el Pou de l'Infern, el Sot dels Avellaners, la Roca Roja, Amorriador del Pou, Sot Mal i una quinzena que duen el nom genèric d'Emprius de Les Agudes, Sot de l'Avetada i la Casa de la Neu, restes de construcció que no se sap si era un habitacle per als nevaters o un lloc de compra. Alguns dels topònims, atès que de fet el comerç de la neu s'estroncà fa almenys un segle (amb alguna excepció), s'han perdut i López els ha trobats en documents antics.

A.M.

La història sense història, que duu el subtítol de "Malnoms i sobrenoms de Premià de Dalt (1850-1950)", és un volum de 170 planes, publicat el 1991 per la revista "L'Opinió" del mateix poble. Són un conjunt de més de cinc-cents malnoms de persona o renoms de casa o de masia. El recollector ha estat Xavier Rafanell, que ha comptat amb cinc col·laboradors del grup de la revista esmentada. Una part són cognoms de famílies que, en canviar de casa, van batejar llur nou habitatge. Per la mobilitat de les persones sovint un mateix malnom es "trasllada" a diversos llocs. Hi trobem els malnoms típics relacionats amb la ironia o el defecte (Ca n'Amaga Senalles, en Fesolasses, Can Manequins, Can Galleda, la Guitarra, Màsticus -imprecació que feia servir-, Can Mata Rates, la Miracielos, Can Nas de Llauna, Can Pipa, Can Joan Se'n Va (a Amèrica), en Setmana Llarga, en Tres Pams, en Zapatos (pronunciat a la catalana), etc.). O els d'ofici: herbolari, carreter, maquinista, espardenyer, pastor, burot, Pere dels Bens, etc. O els d'origen: Can Cadis, la Cabrilenya (de Cabriils), o Can Castellans (perquè vivien a casa el senyor Castellà). Cal destacar Can Borbon, on va viure el general de Felip V Verboom. En Pere o en Joan D'Amèrica eren emigrants. El recull s'ha fet en una època difícil en què el *boom* d'estiuejants o de residents fixos de Barcelona s'ha fet aclaparador i per tant s'ha desdibuixat part de la personalitat i de les tradicions del poble.

A.M.

Cosme AGUILÓ: *Una pèrdua dolorosa: la mort d'Enric Moreu-Rey*, in "El Mirall", 53, març 1992, p. 9. - Agraïm aquest homenatge de condol del nostre consoci, en la mort del nostre Secretari General i fundador. - Per a l'estudi dels noms, en aquest mateix número d'"El Mirall", anotem un mapa (p. 7) amb topònims marcant les rutes comercials dels antics grecs i fenicis (Syrukussa, Pyitekussa, Iknussa, Melussa [= Maó], Kromiussa, Pytiussa, Iophiussa, Oynussa, Kotynussa, Kalathussa...). Il·lustra, fora text, l'article de Josep AMENGUAL I BATLE, *Les identitats imprescindibles*. - També anotem (p. 25) unes notes de Rafel CRESPI I RAMIS sobre l'ús indegut de l'article salat en certs cartells.

M.M.

Cosme AGUILÓ: *La presència de l'àguila peixatera a la toponímia del litoral de les Balears*, in "El Mirall", 56, juliol-agost 1992, pp. 62-65 i mapes. - Article molt interessant i documentat, com tots els treballs del nostre consoci. - En el mateix núm. d'"El Mirall", en un mapa il·lustrant un article d'excursionisme (p. 67), remarquem un "Coll des Xoriguer", mostra de la presència també de falcons en la toponímia de les Illes.

M.M.

Ramon ROSSINYOL I FONT: *Motius de Rubí (Vallès Occidental)*, Rubí 1993. 15 p. Aquest recull, ara ampliat per Joan Rossinyol, fou publicat al butlletí de la DEC a Barcelona pel gener de 1978. En trenta anys Rubí va passar de deu mil a cinquanta mil habitants, la qual cosa ha fet que, amb els blocs de pisos, no hi hagi nous malnoms i que els antics es vagin diluint. D'ací la urgència d'aquesta mena de reculls com el de Rubí que ara publica el nebot de Joan Rossinyol. En conjunt són 544 motius diferents que l'autor classifica així: 1) per cognom amb sobrenom. 2) per procedència (cal Mallorca, cal Sant Cugat, Ca

l'Ullestrenc...). 3) pel nom o la seva deformació, sol (sovint són diminutius). 4) per l'ofici (hi trobem molts ferrers, cal Mataporcs, Ca la Musclaire, cal Pellaire, cal Nunci, cal Llauner, cal Minaire, ca l'Acanador, cal Bagulaire, ca la Botera, ca l'Esquilet, etc.). 5) Pel nom amb sobrenom (Ca l'Angeleta pellerina, cal Joan de la Comarca, cal Llorenç de la Fàbrica, cal Pau gelós, etc.) i finalment malnoms: Ca l'Advocat dels pobres, cal Bressques, cal Cagatomàquets, cal Fuma-rates, cal Llepacassoles, cal Pa-i-ceba, cal Pixamongetes, cal Xaura, cal Serrapernils, cal Simestimes, cal Tallacanons, etc.). En conjunt un recull molt ric i expressiu de la vida popular d'un poble desbordat pel creixement demogràfic i la immigració. Darrera de gairebé cada motiu l'autor hi ha afegit, entre parèntesis, el cognom familiar.

A.M.

Joan CABALLÉ BUSQUETS: *La Vaireta*, in "Butlletí. Centre d'Estudis Alcoverencs", 59, jul.-set. 1992, 10-11.- Tot atribuint-lo a l'extensíssim repertori dels antroponims, l'autor examina el nom de *La Vaireta*, una partida del terme d'Alcover documentada ja amb aquesta forma el 1482 i que vincula amb el mas de "na Vayreta", documentat el mateix any. Es tracta, doncs, de la feminització del llinatge Vairet, registrat el 1315 i desaparegut el 1482, fossilitzat ja en nom de mas i de partida.

V.B.